VZPOMÍNKA NA PŘÍTELE
K úmrtí Jiřího Němce

Čtvrtý den v říjnu dopoledne nám do Písku zavolal David Němec, že k ránu zemřel po dlouholeté nemoci jeho otec (bylo mu 69 let). S Jiřím Němcem a jeho rodinou pojilo mne i naši rodinu dlouholeté přátelství, ale začalo to už za studijních dob, kdy ani jeden z nás rodinu ještě nezaložil. Nešlo vůbec o přátelství na první setkání; naopak od prvního setkání uplynulo několik dlouhých let, takových sedm či osm, kdy jsme se snad vůbec nepotkali. Až jednou přišel Jiří, odvolávaje se na to, že jsme se už jednou setkali, jakož i na naše společné známé (většinou to byli jeho spolužáci a spolužačky ze střední školy), s prvním ještě ne příliš povedeným překladem (nikoli svým) knížky francouzského autora, o němž jsem v té době nic nevěděl, ale jehož dílo se brzo stalo evropskou senzací a vyvolalo v život spoustu komentářů, diskusí a polemik a vůbec sekundární literatury. Jiří byl přesvědčen, že mne ten text zaujme, protože v jednom mém diskusním článečku ve Vesmíru našel několik myšlenek shodných s myšlenkami francouzského autora, totiž Pierra Teilharda de Chardin. Hrubě jsem ho zklamal, když jsem mu po čase strojopisnou kopii vrátil bez valného nadšení a skoro bez komentáře. Jiří se však tehdy nehodlal snadno vzdát. Po nějakém čase (nebylo to hned, mezitím jsme našli řadu bodů, o něž jsme opřeli svou rostoucí „spřízněnost volbou“) mi znovu přinesl originál Teilhardovy knížky *Le groupe zoologique humain* a chtěl, abych se do ní ještě jednou podíval. Možná, že už mezitím odhadl, jakým způsobem čtu nové knihy – anebo se prostě jen nenechal odradit. Já jsem vskutku původně ten překlad řádně nepřečetl, jen jsem se podíval na několik nahodile vybraných stránek – a nějak jsem se nechytl. Jenže ve francouzském textu už jsem se nemohl pohybovat s takovou lehkostí (a povrchností), ale začal jsem jednoduše od začátku. A právě ten začátek, který jsem původně vůbec nečetl, mne zaujal a oslovil. A potom následovalo téměř desetileté období naší spolupráce, kdy jsme oba byli posedlí Teilhardem (a kdy jsme ovšem také poznali, že nás sbližují mnohé další věci). Sháněli jsme jeho, teprve po autorově smrti souborně vycházející texty, mezi nimi některé ještě nikdy netištěné, ale také ty, které zůstávaly většinou v nejrůznějších zákoutích skryty a zapomenuty, i když kdysi tu a tam vyšly v nejrůznějších francouzských časopisech, které však většinou nebyly nikde v našich knihovnách (anebo jen nahodile a sporadicky, vzhledem k té válečné proluce a poválečnému nedostatku financí a také chybějícímu zájmu o nákup „pouhých knih“, což přežívá dodnes, a ovšem zejména pak v důsledku toho děsivého odporu k jinému než marxistickému myšlení, jaké v naší kultuře naplno propuklo od konce čtyřicátých let). S vynalézavostí, o jaké se dnešním generacím studentů nesní, jsme prostřednictvím mezinárodní výpůjční služby a za pomoci úředních razítek objednávali nejrůznější knihy a časopisy ze všech možných evropských knihoven, které jsme však potom v mnoha případech směli číst jen na místě. Fotokopie bylo sice možno (ovšem jen úředně, tj. pro potřeby pracoviště) objednat, ale pro nás byly příliš drahé (a potíže by tehdy bývaly i s placením). A tak jsme vymysleli trik, jak knihu dostat ven z čítárny, aniž by to personál postřehl, neboť jeden z nás knihu stále jakoby studoval (to byl vždycky Jiří). Já jsem rychle se skutečnou knihou

zaběhl na své pracoviště nebo domů, příslušné pasáže (a někdy celou knihu) jsem přefotografoval na dokumentační film, a pak jsem se co nejrychleji do knihovny vrátil. Knihu jsme odevzdali, požádali, aby ji ještě nevraceli, že přijdeme znovu, Jiří dostal zpět občanku, která byla zástavou za vypůjčenou knihu a bez níž nemohl odejít, a oba jsme byli zase „volní“. Ovšem jen do večera, kdy jsem doma musel film (nebo někdy několik nahromaděných filmů) vyvolat a po usušení zkontrolovat, je-li vše v pořádku. Když něco chybělo nebo došlo k nějakému poškození, museli jsme vše zopakovat a doplnit tam, kde byly mezery. Někdy stačilo číst negativy na čtecím přístroji, ale jindy bylo nutno mít text trvale po ruce, a to znamenalo pořídit kopie na fotografickém papíru. Trochu se to prodražilo, ale hlavně to spotřebovalo hodně času. Pro mne (a pro nás oba, a nejen pro nás, jak se ještě zmíním) to však mělo obrovské výhody: dostal jsem se – byť nahodile – k literatuře, k níž bych se jinak nedostal, často jsem fotil víc, než bylo původně cílem, a pomalu jsem plnil zvláštní skříň jak mikrofilmy, tak maličkými kopiemi A6, které jsem zařazoval do své kartotéky; a pak jsme bez konce o textech diskutovali. (Časem tato práce mohla být s užitkem i pro některé další přátele a známé, když ležel Jan Patočka ve vinohradské nemocnici, chodil jsem za ním – měl jsem pracoviště hned vedle za zdí, v ÚEM – a nosil jsem mu z knihovny, co potřeboval, on tam někdy zakládal lístečky, a já to potom fotil.) Tahleta naše společná posedlost Teilhardem nás tak oba, Jiřího i mne, velmi sblížila, a bylo samozřejmé, že musela dříve nebo později sblížit i naše početné rodiny. To však Jiřímu nestačilo a seznamoval mne s dalšími a dalšími svými známými (bylo tomu ovšem stejně i s druhé strany). Bez něho bych se především nikdy nestal jedním z autorů a později členem redakčního kruhu slavné Tváře, literárního (a nejen literárního) časopisu, který se stal legendou. Nikdy bych se bez jeho iniciativy neseznámil s tak pozoruhodnými (i když leckdy stejně jako já „dificilními“) lidmi, jako jsou – a někteří bohužel už jen „byli“ – Honza Lopatka, Honza Nedvěd, Bohouš Doležal, Láďa Dvořák, Eman Mandler, Vláďa Kafka, Zbyněk Hejda, Tonda Hartmann, Andrej Stankovič, Karel Štindl, Josef Vyleťal, dokonce Václav Havel a mnozí další. Když jsme soukromé schůzky s Hromádkou přeložili do Jirchář (původně jsme se scházeli u Hromádků v bytě, tam Jiří ještě běžně nechodil) a když jsme pak brzo jirchářské schůzky změnili v ekumenický seminář, od počátku se vedle Jiřího účastnili příprav a organizace programů také katoličtí přátelé, s nimiž mne Jirka Němec rovněž seznámil, Václav Frei, Honza Sokol, Karel Floss aj. – a mezi účastníky byla celá řada dalších katolíků. (Plody této spolupráce by bylo možno najít také ve starých ročnících Křesťanské revue, v jejíž redakční radě Jiří také jeden čas působil.) Už při úzké spolupráci s Jirkou, ale pak zejména při této širší ekumenické spolupráci se nám oběma a snad všem kolem zřetelně ukázalo, že se hraniční čára, která stále brání celokřesťanskému dorozumění, vůbec neshoduje s odlišností konfesí, nýbrž že probíhá napříč konfesemi. Okruh známých se nám všem začal rozšiřovat zejména v druhé polovině šedesátých let; pro mne se stalo nezapomenutelným první setkání s Otto Mádrem, k němuž došlo v Jirchářích jen nemnoho dní poté, co byl propuštěn z dlouholetého vězení. Zase nás tehdy seznámil Jiří; a pak následovala další setkání – se Zdeňkem Bouše, Antonínem Mandlem, Josefem Zvěřinou a mnohými

jinými. A pak přišli zase noví známí i přátelé po okupaci, v počátcích normalizace – a zejména po startu Charty 77. Byl to Jiří Němec, který u toho byl od počátku a který mimo jiné i k nám přišel v prosinci 1976 s Václavem Havlem s myšlenkou, co se chystá, a na krátkou poradu (odnesli si tehdy výtisk mezinárodních paktů o lidských právech a kazetu s nahrávkou nedávné informace o nich v českém rozhlasu; obojí pak bylo hned po Novém roce 1977 zabaveno policií).

Vzpomínám na to všechno a uvědomuji si, jak jedinečné a nenahraditelné bylo Jirkovo působení a jak se hluboce zapsalo i do mého života. Bez něho by byl nepochybně můj život probíhal jinak. A tak není divu, že s jeho odchodem (resp. odchody) odcházel a odchází rovněž kus mého života a zbývají právě jen vzpomínky. Ty teď ožívají a vedou k nejednomu zamyšlení; zmíním však jediné. Jiří Němec mi kdysi imponoval zejména svou mimořádnou inteligencí a schopností trefných a pronikavých formulací svých příspěvků do nejrůznějších diskusí, soukromých i veřejných. Zvláštní přitom bylo, že poměrně málo, nerad a nesnadno psal. Sám to nejednou komentoval tak, že jak vezme tužku do ruky, opouští ho prý každá myšlenka. A když už jednou něco napsal, tak na tom znovu a znovu pracoval, vylepšoval formulace, hledal však také jiné postupy, volil jinou argumentaci apod. Nejlépe to ovšem bylo vidět při společné práci na nějakých překladech, kde se také stále vracel a hledal vždy lepší formu přetlumočení. Musím přiznat, že jsem se přitom od něho mnohému přiučil. Ale stále víc si uvědomuji, že Jiří byl přesvědčivým dokladem toho, jak chybná nebo aspoň neúplná a předsudečna byla a je častá tendence považovat co nejbrilantnější vypracování textů (a také obrazů, soch, hudebních skladeb atd.) za nejvyšší cíl každé odpovědné tvořivosti. Jeho působnost spočívala především v něčem jiném: sebevětší brilance jeho formulací necílila k zaznamenání v podobě textu jako pomníku myšlenky, a už vůbec ne pomníku vlastního, nýbrž adresně směřovala k určitému, konkrétnímu člověku. Někdy šlo o společné sledování myšlenky, ale většinou o diskusi a polemiku, nicméně vždycky šlo o usilovné přesvědčování, o hledání těch nejpřesvědčivějších argumentů a jejich slovního vyjádření tváří v tvař druhému člověku. Snad právě proto se tužka a papír staly spíše překážkou než mediem: Jiří potřeboval mít svého člověka před sebou, vedle sebe, u sebe, jeho myslitelské výkony musely mít osobního, živoucího adresáta, který byl „při tom“, tj. byl v pravém slova smyslu pří-tom-ný. Proto také ta téměř nepřehledná bohatost osobních vztahů především vlastních, ale také ta ještě nepřehlednější bohatost vztahů, k nimž dal podnět a jež sám uváděl do pohybu. Jestliže některá jeho selhání byla potom tak nápadná, bylo tomu tak na pozadí tohoto mimořádného personálního vyzařování; nedostatky a vady jsou nejpatrnější právě tam, kde je mnoho světlého a mnoho světla.